

Görögkatolikusok Magyarországon – magyar görögkatolikusok

Kocsis Fülöp

görögkatolikus metropolita, Hajdúdorogi Főegyházmegye, Debrecen

Őszentsége, Ferenc pápa 2015. március 19-én – a magyar görögkatolikusok szempontjából – történelmi jelentőségű döntést hozott, ami öt apostoli konstitúcióban, illetve bullában nyert konkrét jogi formát. Az *In hac suprema* kezdetű apostoli konstitúcióval a Szentatya új egyházi kereteket hozott létre a Magyarországi Görögkatolikus Sajátjogú Metropolitai Egyház (Görögkatolikus Metropólia) megalapításával. A *De spiritali itinere* kezdetű apostoli konstitúcióval az 1912-ben alapított Hajdúdorogi egyházmegye főegyházmegyei rangra emelkedett. A *Qui successimus* apostoli konstitúció az 1924-ben létrehozott Miskolci Apostoli Exarchátust egyházmegyei rangra emelte. Az *Ad aptius consulendum* apostoli konstitúció megalapította a Nyíregyházi Egyházmegyét. Ugyanezen a napon Ferenc pápa személyemben a hajdúdorogi püspököt érsek-metropolitává nevezte ki.

Ez az intézkedés-sorozat olyan egyházszerkezeti kereteket hozott létre a magyar görögkatolikusok számára, melyek nemcsak következnek az elmúlt negyedszázad egyenletes fejlődéséből, hanem egyúttal lehetővé is teszik a további előrelépést a lelkipásztorkodás szerteágazó területein.

Az egyházszerkezeti átalakulás egyik eredményeként a magyar görögkatolikusok legfőbb egyházi vezetője visszatért Debrecenbe. A Görögkatolikus Metropólia felállítását elrendelő apostoli konstitúció ugyanis az új Metropolitai Egyház székhelyéül Debrecen városát jelölte ki, mely 1913 októbere és 1914 szeptembere között már otthont adott Miklósy István első hajdúdorogi püspöknek.

A visszatérés és berendezkedés időszakában illő, hogy a magyar görögkatolikusok mostani legfőbb vezetője bemutassa egyházát az őt befogadó város közönségének. Köszönettel vettem a Debreceni Szemle szerkesztőségének arra irányuló javaslatát, hogy jelen bemutatkozó írásom a város tudományos folyóiratában jelenjen meg. Egyháztörténeiszek kutatásaira és publikációira támaszkodva nagy vonalakban szeretném vázolni egyházunk történetét az uniók korától napjainkig.¹

---

¹ Írásomban elsősorban Véghseő Tamás, Janka György és Nyirán János munkáira támaszkodtam.

A kora újkori vallási uniók, vagyis egyes ortodox részegyházak és a római Apostoli Szék között létrejött megállapodások a kánoni egység helyreállításáról Kelet- és Közép-Európában (Breszt: 1596, Márcsa: 1611, Ungvár: 1646, Munkács: 1664, Gyulafehérvár 1699/1700, Máramaros: 1725) mindig túlmutattak a vallási és egyházi kérdéseken.² Mind az uniókból születő görögkatolikus egyházak, mind pedig a létrejöttüket segítő egyházi és világi személyek az első pillanattól kezdve tisztában voltak a „görögkatolikus lét” társadalmi, kulturális, politikai és gazdasági dimenzióival. Mivel a görögkatolicizmus a keleti és a nyugati világ határán politikai, társadalmi, kulturális és gazdasági szempontból nem egyenrangú felek találkozásából jött létre, a görögkatolikus egyházak fejlődésének első szakaszában a nyugati fél dominanciája meghatározónak bizonyult. Bár a régióban, de még a Magyar Királyságon belül is, több – eltérő fejlettségi szinten álló – részegyház érintett ezekben a folyamatokban, összességében elmondható, hogy a 17. század és a 18. század első kétharmada mindegyikük esetében a nyugati (egyházi vonatkozásokban: latin) minták közvetítésének és átvételének, a kulturális felzárkózás és a számos buktatóval járó közjogi emancipáció időszaka.³

A Magyar Királyságban ennek a kezdeti időszaknak a végét Mária Terézia korszakos egyházpolitikai döntései jelzik, aki az 1770-es években alapított egyházmegyékkel (Munkács, Nagyvárad, Kőrös) és azok bőkezű dotációjával új fejlődési pályára állította a görögkatolikus egyházakat.⁴ A latin egyház közvetlen befolyása a görögkatolikus egyházakra ettől kezdve enyhült, viszont a korábbi évtizedek igazodáskényszere a nyugati és latin mintákhoz ekkorra már belső igénnyé, identifikációs (az ortodox egyházaktól megkülönböztető) tényezővé vált az érintett közösségekben.

A 18. század végén útjára induló magyar nemzeti ébredésre a magyarországi görögkatolikus egyházak eltérő módon reagáltak.

² A magyar görögkatolikusok történelmének legújabb összefoglalása a hajdúdorogi egyházmegye centenáriumi kötetében: Kocsis Fülöp – Véghseő Tamás – Terdik Szilveszter: „...minden utamat már előre láttad.” Görögkatolikusok Magyarországon, Strassbourg, 2012.

³ Az uniók korának bemutatását az okok és a folyamatok elemzésével legutóbb Véghseő Tamás végezte el: „...mint igaz egyházi ember”. A történelmi Munkácsi Egyházmegye görög katolikus egyházának létrejötte és 17. századi fejlődése, Nyíregyháza, 2011, Collectanea Athanasiana I/4. A korábbi magyar nyelvű szakirodalomból Hodinka Antal (A munkácsi görög-katholikus püspökség története, Budapest, 1909) és Pirigy István (A magyarországi görögkatolikusok története, I–II, Nyíregyháza, 1991) munkáira utalok.

⁴ Janka György: A Szentszék és a bécsi udvar szempontjai a nagyváradi és a kőrösi görög katolikus egyházmegyék felállításában (1775–1777), Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 10 (1998), 109–115.

A létszámokat tekintve legnagyobb, Erdélyben és a Partiumban működő görögkatolikus egyház ekkorra Balázsfalván és Nagyváradon már kiépítette kulturális intézményeit, melyek az egyházi műveltség fejlesztése mellett az egyház többségi nemzetiségi igényeinek megfelelően a román nemzeti ébredés központjai lettek. A román nemzeti mozgalom az egyházi struktúrák igénybe vételével nemcsak a konkurrens magyar kultúra és nyelv távoltartására volt képes, hanem komoly asszimilációs sikerekre is a magyarság körében.⁵ A mindezt bőkezűen finanszírozó magyar állam csak a 19. század végén próbálta meg püspökkinevezések útján megállítani ezeket a folyamatokat, de ezek az intézkedések többnyire súlyos kudarccal végződtek.

Ettől egészen eltérő utat jártak be a Szepességtől Máramarosig terjedő térségben, a Munkácsi, majd emellett 1818-tól az Eperjesi Egyházmegyében élő görögkatolikusok. A tizenhárom vármegyére kiterjedő régióban a görögkatolikusok többségi nemzetisége a ruszin/rutén volt, egyházi nyelve pedig az ószláv. Ehhez a térséghez tartoztak a hajdúvárosok, illetve Szabolcs és Zemplén vármegye, melyek görögkatolikusai között számos magyar identitású és nyelvű hívő élt parókiákba szerveződve. Jelenlétük nem számított marginálisnak, hiszen a legnagyobb létszámú magyar görögkatolikus közösség, a hajdúdorogi egyszerűen a Munkácsi Egyházmegye legnépesebb parókiája is volt (nagyobb, mint a püspöki székhely Ungvár vagy Eperjes, illetve a névadó Munkács). Míg a román görögkatolikus egyházi vezetők a joghatóságuk alá tartozó magyarokat a vallási alapú asszimiláció felé terelték, a munkácsi és eperjesi püspökök alapvetően toleráns álláspontot képviseltek a magyarokkal szemben vallási kérdésekben is. A Rákóczi-szabadságharc *gens fidelissimájának* emléke hosszú időre kijelölte az utat a ruszin egyházi vezetők számára.⁶

A magyar identitású és nyelvű görögkatolikusok és a nemzeti ébredés gondolatának találkozásából már az 1790/91. évi országgyűléssel egyidejűleg elsőként a magyar nyelv liturgikus használatának igénye fogalmazódott meg. Ezzel az igénnyel a többnyire hajdúsági, szabolcsi és dél-zempléni magyar görögkatolikusok alapvetően két problémát kívántak megoldani. Egyrészt közösségeikben az ószláv (helyenként román) nyelv ismerete szinte teljesen megszűnt, ezért a templomi istentiszteleteken és szertartásokon elhangzottak a hívek számára érthetetlenek és követhetetlenek voltak. Másrészt a templomban használt ószláv (vagy román) nyelv miatt a többségi társadalom megkérdőjelezte magyar identitásukat. Mindkét jelenség komoly katalizátorként működött a rítus- vagy felekezetváltásokban, melyek súlyosan érintették a görögkatolikus közösségeket.⁷

⁵ Vö. Petrus Jenő: A magyarság önvédelme a keleti rítusu egyház idegen nyelveinek beolvasztó hatása ellen, Debrecen, 1897.

⁶ Kocsis-Véghseő-Terdik: op. cit., 12–13.

⁷ Kocsis-Véghseő-Terdik: op. cit., 7.

A nyelvújítás korának sajátos jelenségeként megszülettek a bizánci liturgia első magyar nyelvű fordításai, melyek kéziratos formában gyorsan terjedtek a magyar közösségekben.⁸ A „magyar liturgia” ügyét felkaroló hajdúkerületi és zempléni képviselők a reformkori országgyűlések napirendjére vetették az államilag támogatott, hivatalos liturgiafordítás ügyét, de csekély érdekérvényesítő képességük miatt nem értek el sikert. Érthető okokból szintén csak ígéret maradt 1848-ban a forradalmi kormány ígérete a liturgikus könyvek kiadásáról.⁹ A Bach-korszakot lezáró kiegyezés megváltozott politikai légkörében a magyar görögkatolikusok 1868-ban Hajdúdorogon nagygyűlést tartottak, melyen a liturgikus nyelv igénye mellett már egy magyar jellegű görögkatolikus egyházkormányzati egység létrehozása is felvetődött. A „hajdúdorogi mozgalom” a korábbi évtizedekhez képest némileg előnyösebb helyzetben volt, mivel céljaik elérésében a tiszántúli református politikai elit támogatását is élvezték. Ez a meglepő fejlemény a görögkatolikus magyarok törekvéseinek a katolikus egyházon belüli fogadtatásával magyarázható. A latin szertartású püspökök ugyanis elutasították a magyar nyelv liturgikus használatának bevezetését a görögkatolikus egyházban, mivel attól tartottak, hogy a latin nyelvet használó római katolikus hívek is hasonló igénnyel lépnek majd fel. A „hajdúdorogi mozgalommal” szembehelyezkedő római katolikus püspökök pozícióit erősítette az – a magyar görögkatolikusok számára kezdetben ismeretlen – tény, mely szerint a liturgikus nyelv meghatározásának kérdése nem a helyi püspök, hanem az Apostoli Szék hatáskörébe tartozik. Ez a kialakult helyzet nem kecsegtetett gyors eredményekkel, de a hajdúdorogi mozgalom legpresszimistább vezetői se gondolták, hogy évtizedekig tartó kálváriaut vár még rájuk. Magyarországon, magyarként az anyanyelvük templomi használatát kívánták elérni, ráadásul olyan meglévő egyházi gyakorlat mellett, mely ugyanezt biztosítja a románok és a ruszinok számára.¹⁰

A dualizmuskori magyar kormányok egyöntetűen támogatták a magyar görögkatolikusok törekvéseit, de a katolikus püspöki kar érdekérvényesítő erejével szemben rendre alulmaradtak. Míg 1873-ban a Munkácsi Egyházmegyén belül – az érintett püspök teljes együttműködése mellett – létrejöhett a

⁸ A liturgikus fordításokhoz: Nyirán János: 19. századi kéziratos görögkatolikus szerkesztések Nyírgyulajból és Fábánházáról, Nyíregyháza, 2011. Uő.: Az első magyar nyelvű liturgiafordítás Lupess István 1814-es kéziratában, Nyíregyháza, 2011.

⁹ A korszak görögkatolikus történelmét bemutató dokumentumok: Véghseő Tamás–Katkó Márton Áron: Források a magyar görögkatolikusok történetéhez. 1. kötet: 1778–1905, Nyíregyháza, 2014.

¹⁰ Vö. a magyar görögkatolikus mozgalom vezetőinek visszaemlékezései: Farkas Lajos: Egy nemzeti küzdelem története, Budapest, 1896. Szabó Jenő: A görögkatolikus magyarság utolsó kálvária-útja, 1896–1912, Budapest, 1913.

Hajdúdorogi Külhelynökség a magyar egyházközségek számára,¹¹ nyolc évvel később a Tisza-kormány előterjesztése ennek egyházmegyévé fejlesztésére meg-
hiúsult a katolikus püspöki kar erőteljes ellenállása miatt. Az 1881-ben átélt
kudarcnak súlyos következményei lettek nemcsak a magyar görögkatolikusok,
hanem az egész magyar nemzet szempontjából. Ha ugyanis már 1881-ben
létrejött volna az egyébként 1912-ben felállított Hajdúdorogi Egyházmegye,
akkor több mint három évtizedes békés fejlődés – benne a magyar görög-
katolikus modell terjedésének lehetőségével az eperjesi és a munkácsi egyház-
megyék irányába – után érte volna az első világháború. Kétségtelen, hogy a
trianoni határok kijelölését alapvetően befolyásolhatta volna egy évtizedek óta
működő magyar görögkatolikus egyházmegye.¹²

A püspöki kar ellenállása miatt 1881-től kezdve a magyar kormány a
liturgikus nyelv kérdésének megoldását tekintette prioritásnak, illetve egy eset-
leges magyar jellegű görögkatolikus egyházmegye létrehozása feltételének.

A munkácsi és eperjesi püspökök toleráns politikájának eredményeként a
magyar nyelv liturgikus használata nemcsak fennmaradt, hanem terjedt is.
Szertartási könyvek jelentek meg nyomtatásban.¹³

A milleniumi ünnepek légkörében a magyar görögkatolikusok vezetői
elérkezettnek látták az időt igényeik ismételt megfogalmazására. A közvélemény
érzékenyítése érdekében 1896 júniusában a budapesti Egyetemi templomban
magyar nyelvű görögkatolikus liturgiát végeztek. Bár a szervezők elérték
alapvető céljukat, a Szentszéktől érkezett heves reakciókra nem számítottak. A
nagy sajtónyilvánosságot kapott magyar liturgia híre hamar eljutott Rómába,
ahonnan a magyar római katolikus püspökök megkérdése után nem várt erejű
tiltó rendelet érkezett. A Szentszék kötelezte a munkácsi és eperjesi püspököket
a magyar nyelv liturgikus használatának megszüntetésére, a kiadott liturgikus
könyvek megsemmisítésére és a mozgalom egyházi résztvevőinek megbünteté-
tésére. Bánffy Dezső, majd Széll Kálmán kormánya erőteljes diplomáciai offen-
zívát („Vatikáni akció”) indított a Szentszék álláspontjának megváltoztatására,
de a tiltás visszavonását nem sikerült elérni. Ugyanakkor a Szentszék se ragasz-
kodott a tiltó rendelkezések betartásának ellenőrzéséhez.¹⁴

¹¹ Kocsis–Véghseő–Terdik: op. cit., 16.

¹² Véghseő Tamás: Kísérlet egy magyar görögkatolikus püspökség felállítására 1881-
ben, in Somorjai Ádám–Zombori István (szerk.): *Episcopus, Archiabbas Benedictinus,*
Historicus Ecclesiae: Tanulmányok Várszegi Asztrik 70. születésnapjára, Budapest,
2016. 315–325.

¹³ Kocsis–Véghseő–Terdik: op. cit., 18.

¹⁴ Véghseő Tamás: Nikolaus Nilles és a magyar görög katolikus liturgia ügye, in:
Véghseő Tamás (szerk.): *Symbolae: A görög katolikus örökségkutatás útjai. A Nikolaus*
Nilles SJ halálának 100. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai, Nyíregy-
háza, 2010. 91–102.

A budapesti magyar liturgia után jelentős változások történtek a magyar görögkatolikus mozgalmon belül. A hajdúdorogiak mellett budapesti székhellyel létrejött a Görög szertartású Katholikus Magyarok Országos Bizottsága, melynek tagjai elsősorban a fővárosban élő görögkatolikus értelmiségiek voltak. Az Országos Bizottság vezetője, Szabó Jenő, Baross Gábor, a „vasminiszter” egykori államtitkára (görögkatolikus pap fia), fokozatosan átvette a kezdeményezést a hajdúdorogiaktól. A Szentszék meggyőzése érdekében 1900-ban ötszáz fős magyar görögkatolikus zárandokcsoport élén Rómába utazott, hogy a román görögkatolikus püspökök állításait cáfolva bizonyítsa a magyar görögkatolikusok létét.¹⁵ 1905-ben elérte, hogy a főváros kegyuraságot vállaljon egy budapesti görögkatolikus parókia (Rózsák tere) felett. Mivel a főváros azzal a feltétellel vállalta a kegyuraságot, hogy az új parókiának magyar lesz a liturgikus nyelve, a magyar görögkatolikus liturgikus gyakorlat az ország keleti végeiről ismét eljutott a fővárosba, ahol hamar reflektorfénybe került. A Rózsák terei templom gyakorlata nemcsak a fővárosban élő románokat zavarta, hanem Andrij Septickij lembergi görögkatolikus érseket is, aki a budapesti téglagyárakban dolgozó többszáz galíciai vendégmunkás lelkipásztori ellátása miatt foglalkozott a kérdéssel. A beérkezett feljelentések miatt a Szentszék kénytelen volt megismételni a korábbi tiltást. Az addigi status quo felborulása cselekvésre ösztönözte az Országos Bizottságot. Szabó Jenő a főrendiház képviselőjeként arról kívánta meggyőzni Khuen-Héderváry kormányfőt, hogy a kormányzat szakítson addigi álláspontjával és a magyar görögkatolikus egyházmegye felállítását ne tegye a magyar liturgikus nyelv engedélyezésének függvényévé. Éppen ellenkezőleg: jöjjön létre előbb egy magyar görögkatolikus egyházmegye, melynek magyar érzelmű püspöke majd kijárja a magyar nyelv liturgikus használatának engedélyeztetését.¹⁶

Míg korábban a külső erők és körülmények rendre ellehetetlenítették a magyar görögkatolikusok törekvéseit, ezúttal egy, az ügy szempontjából teljesen semleges kérdés váratlan segítséget adott. A magyar országgyűlés 1910/11-ben aktuális törvényhozási feladatai közé tartozott a véderőtörvény megszavazása. A veszélyes külpolitikai helyzet miatt Ferenc József a Monarchia hadseregének fejlesztésébe kezdett, amihez az új véderőtörvény megszavazásával jelentős magyar részvételt kért. Bár a kormánytöbbség biztosított volt, a hadi kiadások jelentős növelésének megszavazása nem tűnt egyértelműnek. Ezért a magyar közvélemény megnyerése érdekében az uralkodó felkarolni kívánt egy magyar nemzeti ügyet. Tanácsadói a magyar görögkatolikusok hosszan elhúzódó,

¹⁵ A római zárandoklat eseményeit megörökítő emlékkönyv, a magyar görögkatolikusokról készült emlékirattal: Emlékkönyv a görög szert. katolikus magyarok római zárandoklatáról, kiadja a Görög Szert. Katholikus Magyarok Országos Bizottsága, Budapest, 1901.

¹⁶ Kocsis-Véghseő-Terdik: op. cit., 33–34.

nemzeti szempontból jelentős ügyét ajánlották a figyelmébe. Ferenc József komoly erőket mozgósítva néhány hét alatt elnyerte a Szentszék hozzájárulását. Látna az uralkodó szilárd elhatározását, a Magyar Katolikus Püspöki Kar ezúttal ellenszavazat nélkül hagyta jóvá a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításának tervét. A parókia-átadásokban érintett román püspökök először beleegyezésüket adták, később azonban heves tiltakozásba kezdtek, aminek komoly nemzetközi visszhangja lett. Ennek köszönhetően az 1912-ben 162 parókiával létrehozott Hajdúdorogi Egyházmegye a nemzetközi közvélemény szemében az „erőszakos magyarosítás” jelképe lett. „Ein politisches Bistum” – fogalmazta meg Septickij érsek, amit a lehető leghamarabb fel kell számolni.¹⁷

A nagy viharok közepette szerveződő Hajdúdorogi Egyházmegye állandó támadás alatt állt. A román püspökök hátráltatták a parókiák átadását, a nemzetiségi sajtó szélsőséges propaganda-hadjáratot indított ellene, létezését európai államok hivatalos diplomáciai jegyzékekben kifogásolták. A támadások csúcspontját az 1914. február 24-én elkövetett – román nemzetiségű, de orosz titkosszolgálati háttérrel rendelkező személyek által szervezett – három halálos áldozatot követelő debreceni bombamerénylet jelentette. Célpontja az 1913-ban kinevezett Miklós István püspök lett volna, aki azonban a kritikus időben nem tartózkodott a robbanás helyszínén.¹⁸

Tisza István kormányfő a kialakult feszült helyzetet a románokkal való tárgyalás és megegyezés útján kívánta megoldani, aminek része lehetett volna a Hajdúdorogi Egyházmegye alapító bullájának revíziója is. A románok azonban nem voltak érdekeltek a megegyezésben, a nagy háború kitörése pedig át-helyezte a politikai élet súlypontjait.

Ez a változás rendkívül súlyosan érintette a Hajdúdorogi Egyházmegyét. Az alapításához vezető tárgyalásokon a magyar kormány vállalta, hogy teljeskörűen gondoskodik az új püspökség dotációjáról. Ennek megfelelően nem történt vagyonmegosztás az érintett egyházmegyék között. Khuen-Héderváry kormányfő és Zichy kultuszminiszter ezzel azt kívánták elkerülni, hogy a nemzetiségek a magyar kormányt azzal vádolhassák, hogy vagyoni hátrányt okoztak rutén és román egyházmegyéknek. A Szentszék azt javasolta, hogy a kormány ne vagyonelemeket adjon az új egyházmegyének, hanem részesítse rendszeres költségvetési támogatásban. A Szentszék nem tartotta kívánatosnak Magyarországon az egyházi földtulajdon arányának növelését, melyet sokan már így is nagyon magasnak tartottak. A kormány elfogadta ezt a javaslatot, aminek a

¹⁷ Véghseő Tamás: A Hajdúdorogi Egyházmegye megalapításának közvetlen előzményei, in *Athanasiana* 35 (2012), 109–121. Uő.: *Netzhammer* bukaresti érsek és a Hajdúdorogi Egyházmegye felállítása, *Athanasiana* 37 (2013), 111–128.

¹⁸ Katkó Márton Áron: Az 1914-es debreceni merénylet, in: Véghseő Tamás (szerk.): *Symbolae: A görög katolikus örökségkutatás útjai. A Nikolaus Nilles SJ halálának 100. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*, Nyíregyháza, 2010, 289–321.

Hajdúdorogi Egyházmegye szempontjából nagyon súlyos következményei lettek. A háborús évek, majd az azt követő összeomlás során Miklósy püspök számos esetben volt kénytelen szinte könyörögni az állami támogatásért, hogy az egyházmegye ne menjen csödbe. A szükséges intézményrendszer (püspökség, kanonoki lakások, papnevelő intézet, tanítóképző) kiépítése évtizedekig nem jöhetett szóba. Jellemző, hogy a hajdúdorogi püspök egészen 2015-ig azt a nyír-egyházi bérházat használta székhelyként, ahová 1914-ben ideiglenes jelleggel beköltözött. Ma az épület a Nyíregyházi Egyházmegye székhelye.¹⁹

A súlyos gazdasági nehézségek mellett a magyar görögkatolikusoknak szembesülniük kellett egy másik problémával is. A közvélemény 1912-ben ünnepelte a Hajdúdorogi Egyházmegye létrejöttét, az 1914-es bombamerénylet áldozatait pedig a nemzet vértanúinak tekintette. A háború éveiben ez az általános szimpátia megszűnt, sőt általános gyanakvássá alakult át. Az 1914. évi orosz betörés, illetve az okozott sokkhatás eredményeként sokakban megkérdőjeleződött a görögkatolikus klérus lojalitása a magyar államhoz. Bár a gyanúsítgatások („az orosz cár ötödik hadoszlopa”) egy esetben se nyertek bizonyítást, s Tisza István miniszterelnök helyszíni látogatása során személyesen kért bocsánatot a vádaskodásokért, a közvéleményben rögzült az a gondolat, hogy szláv és román kultúrkörhöz kötődő bizánci szertartás nem egyeztethető össze a magyar identitással. Ezt a vélekedést jelentősen erősítette a trianoni sokk, különösen Erdély elvesztése, mivel a görögkatolikus egyház szerepe a román nemzettudat és nemzetiségi törekvések kialakulásában közismert volt. A társadalmi stigmatizáció tragikus következményeként a két világháború közötti időszakban tömegek hagyták el a létszám tekintetében egyébként is megfelelően hajdúdorogi egyházmegyét, s lettek római katolikusok, reformátusok vagy evangélikusok, hogy a közigazgatásban, hadseregben, rendvédelmi szerveknél előítéletek ne hátráltassák munkavállalásukat és munkahelyi előmenetelüket.²⁰

Amikor 1937 októberében Miklósy István püspök nyolcvanévesen elhunyt, a Hajdúdorogi Egyházmegye, és általában a magyar görögkatolikuság rendkívül rossz helyzetben volt. A Szentszék a magyar kormány egyetértésével 1939-ben egy fiatal bazilita szerzetest állított az egyházmegye élére.²¹ Dudás Miklós püspök fiatalos lendülettel és jelentős kormányzati támogatással kezdte meg püspöki szolgálatát. Ugyanakkor, ami Miklósy püspöknek az első világháború és

¹⁹ Kocsis–Véghseő–Terdik: op. cit., 43–44.

²⁰ Véghseő Tamás: Az Apostoli Szék és a magyar görögkatolikusok kapcsolata a két világháború között, in Fejérdy András (szerk.): Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolatai 1920–2015, Róma – Budapest, 2015, 147–172.

²¹ Véghseő Tamás: Miklósy István hajdúdorogi püspök utódlása. Új adatok a budapesti nunciatura levéltárából, in: Tusor Péter (szerk.): Magyarország és a római Szentszék. Források és távlatok. Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére, Budapest – Róma, 2012. pp. 325–341.

a trianoni összeomlás volt, az Dudás püspöknek a második világháború után, s az azt követő kommunista hatalomátvétel lett. 1959-ben püspökké szentelésének huszadik évfordulóján a Rákosi-rendszerben, majd a kádári „konszolidáció” első éveiben számtalanszor megalázott főpásztor így fogalmazott: „*Ma húsz év után nagy akarások, szent tervek romjain... letarolt lelkemben... mondogatom Jóbbal: Az Úr adta, az Úr elvette, legyen áldott az Úr neve...*”²²

Az államszocializmus évtizedeiben a magyar görögkatolikusok a latin szertartású katolikusok sorsában osztoztak. Míg a szomszédos országokban a kommunista diktatúrák szovjet mintára kegyetlenül felszámolták a görögkatolikus egyházakat, s a híveket az ortodox egyházba kényszerítették, Magyarországon az első lépések után viszonylag hamar felhagytak ezzel a tervvel. Magyarországon ugyanis öt különböző ortodox joghatóság működött, s a hívek összlétszáma a görögkatolikus hívek létszámának csak töredéke volt. A görögkatolikus egyház beolvasztásának alapvető feltétele a különböző ortodox joghatóságok egyesítése lett volna, amire a moszkvai pátriarkátus megbízottja kísérletet is tett. A szerb egyházi vezetők határozott ellenállása miatt ez az elképzelés meghiúsult, s ezzel együtt a görögkatolikus egyház felszámolásának terve is lekerült a napirendről. Ugyanakkor az ötvenes években a felszámolás lehetőségével való fenyegetőzés részét képezte a kommunista hatóságok eszköztárának.²³

Az 1989-ig tartó időszak számos negatív következménye mellett ki kell emelnünk három pozitívumot.

1. 1950-ben Dudás püspök egy merész döntéssel papnevelő intézetet és hittudományi főiskolát hozott létre Nyíregyházán, a püspöki székházban. Az alapítást az illetékes minisztérium tudomásul vette, s azóta az intézmény megszűnés nélkül működik. Látszólag nehezen érthető, hogy a kommunista hatóságok miért engedélyezték egy papnevelő intézet létrehozását azokban az években, amikor tömegével zárták be vagy államosították az egyházi intézményeket. Valójában Dudás püspök döntése jól illeszkedett a pártvezetés egyházpolitikai elképzeléséhez. 1950-ben ugyanis még a görögkatolikus egyház felszámolásának terve aktuális elképzelés volt. Ennek lényege pedig a görögkatolikus klérus és a hívek elszakítása lett volna a katolikus egyháztól. Mivel az országban Trianon után nem maradt görögkatolikus papnevelő intézet, a papnövendékek képzése római katolikus papi szemináriumokban zajlott Esztergomban és Budapesten. A közös képzés több évtizedes gyakorlata azt eredményezte, hogy a római katolikus és a görögkatolikus klérus között szoros kapcsolatok alakultak ki. Dudás püspök döntése ekkor még jól illeszkedett volna az egyházakat szétszakító törekvésekbe, szándékaik szerint első lépésként egy

²² Kocsis–Véghseő–Terdik: op. cit., 82–83.

²³ Kocsis–Véghseő–Terdik: op. cit., 75–77.

rendkívül fontos területen, a papnevelés terén. Minthogy azonban a görög-katolikus egyház teljes megszüntetésének folyamata Magyarországon megakadt, ennek eredményeképpen mégis maradhatott a szeminárium. Később annak bezárásával való fenyegetőzés a feloszlattással együtt még sokáig benne volt a pártvezetés eszköztárában.

2. A hajdúdorogi egyházmegye megalapításakor a Szentszék ragaszkodott ahhoz, hogy a magyar továbbra sem lehet hivatalos liturgikus nyelv. Kompromisszumos megoldásként az alapító bullába a nemzetiségi szempontból semleges görög került be, melynek elsajátítására a Szentszék három év türelmi időt adott. A görög nyelv bevezetése irreális elképzelés volt, s a magyar nyelvhasználat zavartalanul folytatódott a görögkatolikus templomokban. Hivatalosan 1965-ben került pont az ügy végére, amikor a II. Vatikáni Zsinat általános liturgikus rendelkezéseinek megfelelően Dudás Miklós püspök magyar nyelvű Szent Liturgiát mutatott be a római Szent Péter-bazilikában a zsinati atyák jelenlétében.²⁴

3. Az államszocializmus évtizedei alapjaiban változtatták meg a magyar társadalmat. Ezek a változások többnyire nem szolgálták a magyarság érdekeit. Ugyanakkor történt egy olyan változás, ami a görögkatolikusok szempontjából kifejezetten előnyösnek bizonyult. 1945 és 1989 között a társadalom széles rétegeiben eltűntek azok az előítéletek a görögkatolikusokkal szemben, melyek a két világháború között generációk életét keserítették meg. Ma már – Istennek hála! – a közgondolkodásban a bizánci szertartás és a magyar identitás nem egymást kizáró fogalmak.

Az 1990–2015 közötti időszakban – ahogyan az azt megelőző évtizedekben is – a görögkatolikusok sorsának alakulása szorosan összekapcsolódott a latin szertartású katolikusokkal. A rendszerváltoztatás a magyar görögkatolikusoknak is elhozta a vallás- és lelkiismereti szabadságot. A Hajdúdorogi egyházmegye és az 1924-ben a Magyarországon maradt eperjesi és munkácsi parókiákból létrehozott Miskolci Apostoli Exarchátus lényegében a Magyar Katolikus Egyház egy-egy egyházmegyéjeként volt jelen a köztudatban.²⁵ Mindkét görögkatolikus egyházkormányzati egység – hasonlóan a római katolikus egyházmegyékhöz – élt a demokratikus társadalmi berendezkedés biztosította lehetőségekkel. A lelkipásztorkodás új területein, a köz- és felsőoktatásban, a szociális

²⁴ Vö. Janka György: A zsinati magyar görögkatolikus liturgia titkos háttere, *Athanasiana* 37 (2013), 155–163.

²⁵ Ez az elképzelés nem felelt meg a valós kánonjogi helyzetnek, mivel a Szentszék a Magyar Görögkatolikus Egyházat is sajátjogú egyháznak tekintette, még ha szervezeti szintjének megfelelően a négy egyházi kategória (patriarchális, nagyérseki, érseki és egyházmegyei) közül az utolsónak tartozott. A Szentszék mind a 23 keleti katolikus egyházat részegyháznak tekinti, melyek kánoni egységben vannak a római Apostoli Székkel.

szférában, az egészségügyben, a gyermekvédelemben a görögkatolikusok is létrehozták intézményrendszerüket. Ezek a változások, melyek 2010 óta különösen is felgyorsultak, jelentős mértékben szélesítették a görögkatolikus hitéleti tevékenység hatósugarát, s növelték egyszersmind az ezzel járó felelősséget. A 2015-ben Ferenc pápa által elrendelt, a bevezetőben részletezett egyházszerkezeti változások ehhez a megnövekedett felelősséghez teremtették meg a megfelelő egyházszerkezeti és egyházkormányzati kereteket.

Ezen történelmi jelentőségű egyházszerkezeti változások helyes értelmezése, valamint a bennük rejlő lehetőségek feltárása napjaink fontos feladata, s a jövőbeli fejlődés elengedhetetlen feltétele.